

Bizə "Ortaq ünsiyyət dili" gərəkdir

Türkiyə türkcəsi bu gün Türk Dünyasında ünsiyyət vasitəsi rolunu oynaya bilir

Türk Dünyasının məhsuldar araşdırmaçısı kimi tanıdığımız məşhur türkoloq professor Əhməd Bican Ərcilasun "ortaq türk dili" ideyası barədə "Ayna"-nın sualını bu şəkildə dəyərləndirdi.

Hörmətli professor "ortaq ünsiyyət dili" termini işlətdi və bunu daha düzgün sayır. Belə anladıq ki, hansısa süni bir "ortaq türk dili" yaratmaqdan, bu funksiyanı Türkiyə türkcəsinə həvalə etmək olar. Türkiyə türkcəsi bu gün Türk Dünyasında ünsiyyət vasitəsi rolunu oynaya bilir. Professor deyir ki, türk xalqları ortaq ünsiyyət vasitəsi olaraq Türkiyə türkcəsini asanlıqla mənimsəyə bilir.

Professorun gətirdiyi rəqəmə görə, bu gün Qırğızıstanda 500 min adam Türkiyə türkcəsində danışa bilir, bu dildəki danışmaları başa düşür, mətnləri oxuyub anlayır. Professor qeyd etdi ki, türk ölkələri istiqlal qazandıqdan sonrakı dövrdə bu coğrafiyada rus dili türk xalqları arasında ünsiyyət vasitəsi rolunu sürətlə itirməkdədir və Türkiyə türkcəsinin bu funksiyanı praktik olaraq üzünə götürməkdə olduğu müşahidə edilir.

Əhməd Bican Ərcilasun Bakıya Xəzər Universitetinin rektoru Hamlet İsxanlının dəvəti üzrə gəlmişdi və bu universitetdə təşkil edilmiş növbəti elmi məclisdə Azərbaycanın mötəbər tarixçi və türkoloq alimlərinin qatılması ilə "Qaraxanilər dövrü ədəbi dili və Oğuz türkcəsi" mövzusunda maraqlı bir elmi konfrans keçirildi. Türk dili, ədəbiyyatı, çağdaş türk ləhcə və şivələri barədə çoxlu sayda dəyərli əsərlərin müəllifi olan Əhməd Ərcilasun bu gün türkologiyada nüfuzlu simalardan biri kimi qəbul olunur.

Zəngin elmi bioqrafiyaya malik Əhməd Bican Ərcilasun İzmirdə doğulmuşdur (1943). İstanbul Universiteti ədəbiyyat fakültəsinin məzunudur (1967). Doktorluq elmi dərəcəsinə Qars ləhcəsinin tədqiqi əsasında almışdır. "Kutadqu bilik"i dərinlən araşdırmışdı. Bir il (1977) Vaşinqton Universitetində (Sietl) çalışmışdır. Atatürk və Qazi universitetlərində elmi-tədris fəaliyyəti ilə məşğul olmuşdur. Qazi Universitetində Çağdaş Türk Ləhcələri və Ədəbiyyatları bölümünün qurulması onun adı ilə bağlıdır. 1993-2000-ci illər arasında isə Türk Dil Qurumunun başqanı idi. Sonra bir il Qırğızıstanın Manas Universitetində dərs demişdir - qırğız dilində əla danışdığı söylənilir. 2002-ci ildə siyasətə baş vursa da, 2004-cü ilin bələdiyyə seçkilərindən sonra fəal siyasətdən çəkilməmişdir. Hazırda Qazi Universitetində (Ankara) dərs deyir.

Professor Qaraxanilər dövlətində danışılan türkcə ilə Oğuz, Göytürk, Uyqur dövlətlərində danışılan türkcələr arasında maraqlı paralellər aparırdı. VII-XI yüzillər dövründə bu dövlətlərdə türk dili saraylarda mötəbər yer tutur, bu dildə bədii əsərlər yaradılırdı. Onların ən möhtəşəmi Yusif Xas Hacib Balasaqunlunun "Kutadqu bilik" və Kaşqarlı Mahmudun "Divani-lüğəti-t-türk" əsəridir. XI əsrin başlanğıcında türk dünyası əhəlisinin 70 faizə yaxını müsəlman olmuşdu və onlar "Quran"ı sətirləti tərcümə etmişdilər. Professor xatırlatdı ki, bu kitablardan üç nüsxə bizim zəmanəyədək gəlib çıxıb. Onlardan biri İstanbulda, ikincisi Mançesterdə, üçüncüsü Sankt-Peterburqda saxlanılır. Bu kitablarda Quran ayələri iri hərflərlə, sətirlərin altındakı türkcə tərcümələri isə xırda hərflərlə yazılmışdı.

Professor başqa maraqlı doğuran rəqəmlər gətirdi. Məsələn, "Kutadqu bilik"də yer almış 2861 sözdən yalnız 334-ü ərəb, 79-u fars sözüdür (toplam 413 söz - bu isə 14 faiz təşkil edir). Kaşqarlı Mahmudun kitabında isə 8000 söz qeydə alınmışdır. Yəni o çağlarda türk dili yetərincə kamil bir dil halına gəlibmiş. Bütün orta əsrlər boyunca hun, oğuz, karluk, suvar, qırçaq, xəzər, bulqar soyları həm qonşuları, həm də özləri tərəfindən ortaq bir adla - "türk" adı ilə tanınırdılar. Cığatayca yazmış Əlişir Nəvaiyə tə XIX yüzilə qədər Azərbaycan və Anadolu da cığatayca nəzirələr yazılırdı. Füzuli isə Orta Asiya türkləri arasında tərcüməsiz oxunurdu.

Professor Əhməd Ərcilasun elmi konfransını çox gözəl bir türkcədə aparırdı - bu nə Türkiyə telekanallarından dinlədiyimiz türkcə idi, nə də vərmiş etdiyimiz azərbaycanca. Sintezləşmiş bir dil təsiri bağışlayırdı, fəqət çox sirayətədedici və anlaşılıqlı bir dil və üslub idi. Deyim ki, mən türkcədə bu dərəcədə gözəl elmi söhbət dinləməmişdim.

Sonda dinləyici auditoriyasından ona ünvanlanmış çoxlu sualları cavablandırdı. Böyük türkoloq alimin şanlı-şərəfli soyumuzun uzaq keçmişləri barədə səmimi, canlı və dərin elmi mahiyyətli bu konfransından xeyli işıqlanmış halda ayrıldım.

İsmayıl Umudlu

Ayna.-2009.-18 aprel.-.

http://www.anl.az/down/meqale/ayna/ayna_aprel2009/76103.htm